

GEN ȘI CUTUME SOCIALE

GENDER AND SOCIAL CUSTOMS

Ilinca BERNEA

Scriitoare, drd. Universitatea din București, Facultatea de Filosofie

Website: www.ilincabernea.wordpress.com

ABSTRACT

Various social customs are meant to formally maintain the segregation between the “gender features” by emphasizing a large amount of sexist education patterns. These stereotypes are quite different from a culture to another and from a specific historical period to another. Whatever is mutually accepted as being specific for the masculine profile at one time, one hundred years later becomes obsolete or “undignified” to be associated with men’s kind. Meantime the women’s profile is updated and reconfigured such way to be divergent from the masculine one and also qualified as inferior within the main frame of social values and priorities. What is considered to be related to the masculine gender is also appreciated as “superior” or more important according to the specific values of a certain époque while the feminine gender stereotypes are defined as inferior or less vital in the context of the social web. This study is meant to reveal the cultural mechanisms that account for the sexism from the background of the widespread common senses.

Key words: feminism, social customs, discrimination, gender roles.

Numeroase cutume sociale sunt menite să mențină formal segregacionismul dintre „caracterul sexelor”. Aceste cutume însă variază extrem de la o cultură la alta, de la o epocă la alta. Iar ceea ce pare demn de asociat masculinității la un moment dat, o sută de ani mai târziu devine „nedemn” sau ceea ce pare tipic feminin devine o raritate ceva mai târziu pentru a redeveni fapt de normalitate un veac mai apoi.

Imaginea1. Permission de Travestissement. Sursa:

<http://www.amisderosabonheur.asso.fr/rubriques/qqphotos.html>

Acum o sută cincizeci de ani pictorița Rose Bonheur (<http://www.amisderosabonheur.asso.fr/rubriques/qqphotos.html>; ianuarie 2010), a fost nevoită să pretindă de la poliție un certificat de „travestit” prin care i se acorda dreptul de purta pantaloni în public. În zilele noastre această situație stârnește râsul. Pe de altă parte, un bărbat în fustă încă e privit ca o anomalie, ca un deviant sexual și așa mai departe. De ce? Pentru că mișcarea feministă le-a ajutat pe femei să se emancipeze din dictatura genurilor, în vreme ce bărbații nu au avut o mișcare de emancipare similară. Ei se conformează în continuare standardelor. Un alt exemplu este legat de vestimentația tipic masculină a nobilimii epocii baroce, când bărbații purtau peruci și se fardau intens. În acele vremuri masculinitatea nu le era

cătuși de puțin afectată de uzul de cosmetice, în schimb în zilele noastre un bărbat fardat este un subiect de scandal.

Stereotipurile de gen variază caracterial de la o epocă la alta, iar corelația dintre apartenența la un sex și modelul de comportament asociat feminității și masculinității este menținută doar pentru a perpetua prejudecata că sexul ar determina anumite caracteristici psihologice implacabile, anumite tendințe, înclinații, predispoziții, vocații specifice, prejudecată menită să întrețină segregacionismul dintre sexe în favoarea oligarhiei masculine. Un exemplu relevant în acest sens este faptul că acum câteva veacuri se considera că femeile au o gândire marcată de imanență (probabil și datorită lipsei lor de educație), iar bărbații se dovedeau a fi mai capabili de o gândire transcendentă. Spiritualitatea era așadar apanajul virilității. În zilele noastre, însă, bărbații sunt mai degrabă înclinați spre o gândire de tip pragmatic-materialist, mai interesați de științele pozitive și de domeniile tehnice - centrate pe chestiuni *immanente* - în vreme ce femeile dezvoltă un interes mai sporit pentru domeniile umaniste, pentru științele oculte și pentru spiritualitatea de tip mistic sau artistic, altfel spus au o mai mare deschidere către acele forme de gândire care erau valorizate în alte epoci. Pe măsură ce preocupările transcendente sunt dezavuate și trecute în „revizie” în contextul orientării dominante din cultura contemporană, acestea le sunt atribuite femeilor, în vreme ce bărbaților le sunt destinate prin educație și prejudecată de gen preocupări de top, vocații de prin rang, unanim acceptate ca fiind „vitale” societății. E un fapt de notorietate în plan social că, în

măsura în care un domeniu este cucerit de femei, cum e cazul învățământului sau al științelor umaniste, respectivul domeniu este considerat mai puțin important și, în consecință, mai slab salarizat. Domeniile tehnice și economice, care sunt dominate de bărbați, sunt și cel mai bine retribuite. Într-o epocă în care valorile spirituale erau cele care primau în fața pragmatismului, preocupările metafizice sau artele erau considerate apanajul masculinității, într-o epocă în care pragmatismul a devenit cuvântul de ordine, cum e a noastră, masculinității i-a fost atribuită gândirea utilitaristă, iar preocupările „abstracte” și „neprofitabile economic” au fost trecute în contrul femeilor și privite în termeni peiorativi. Odată cu răsturnarea balanței transcendență-imanență în plan axiologic, pragmatismul (atribuit anterior logosului feminin) a fost transferat masculinității, iar preocupările spirituale (atribuite anterior logosului masculin) a fost alocate feminității. Așadar, în funcție de valorile unei epoci se consideră a fi specific masculinității ceea ce este validat axiologic ca relevant și superior, iar feminității ceea ce este definit ca inferior. Motivul pentru care statisticile confirmă concepțiile unei societăți cu privire la rolurile de gen constă în faptul că educația sexistă modelează și influențează formarea caracterului diferențial la bărbați și la femei. În contemporaneitate, bunăoară, băieții sunt sugestați socialmente să își dezvolte interesul pentru tehnică și domenii pragmatice, fetele sunt încurajate să se dedice domeniilor umaniste sau umanitare și astfel dicteul cultural se metamorfozează în realitate empirică.

Pe de altă parte manipularea psihologică prin educație de gen nu este absolută, altminteri nu ar mai fi fost posibilă existența unor „mutanți” precum George Sand, Rimbaud, Duchamp, Hesse, Virginia Woolf care își fac apariția la rampă în chip de „bărbate”, „fătălai” și androgini, refuzând să își asume mistificarea pe care o presupune asumarea unui rol de gen.

Rosa Meyerder (Meyerder 1923), scriitoare austriacă feministă, a conceput în replică la eseul de proporții al lui Otto Weininger *Sex și Character* - o lucrare de un misoginism purulent - o replică prin care delegitima ideea că ar exista un caracter înnăscut al sexelor și, chiar dacă nu o definea ca atare, aducea la rampă problema fantasmei colective a hetero-realității, în care segregacionismul dintre sexe se manifestă în virtutea unor criterii dubitabile și se întemeia pe o axiomă aservită perpetuării oligarhiei masculine. În contrapondere hetero-realității, Rosa Meyerder (Meyerder 1923) schița modelul utopic al unei civilizații androgine, în care și-ar da mâna resursele spirituale și creative ale ambelor sexe și în care identitatea și calitatea umană a persoanelor ar prevala în fața caracteristicilor sexuale. În viziunea ei androginitatea este sinonimă conceptului de umanitate, genul fiind doar o caracteristică neesențială în câmpul manifestărilor spirituale, idee la care, personal, subscriu.

La sfârșitul secolului XIX, Elizabeth C. Wolstenholme Elmy¹, un spirit vizionar și uimitor de contemporan care devansează, prin acuratețea lucidității sale, timpul în care a trăit, demasca artefactul rolurilor de gen într-o manieră similară celei din lucrările semnate de Judith Butler un veac mai târziu. Gânditoare post-structuralistă, Butler, contestă autenticitatea a ceea ce considerăm a fi „natură sexuală” sau „sex natural” datorită infuziilor culturale care au alterat raportările și manifestările noastre psihice. Nu există un psihism primar la care să putem apela pentru a-l îndepărta pe cel secundar, nu ne putem debarasa de încărcătura conștiinței sau de amprenta pe care mentalul conștient și-o lasă asupra tuturor funcțiilor noastre psihice. Cum nu putem deconecta de la ansamblul aparatului psihologic forme izolate de manifestare, de factură inconștientă, nu putem vorbi despre un psihism primar, necizelat cultural. Iar sexualitatea fizică nu există, tot ceea ce trăim este determinat psihologic. În *Gender Trouble* Butler afirmă: *Cred că orice postură sexuală este fundamental comică. Nu există gen originar sau primar care să poată fi imitat, pentru că genul este, în sine, un soi de imitație pentru care nu există original. Nu există identitate de gen în spatele expresiilor genului... Identitatea este constituită și performantă prin acele expresii care se vor a fi consecințele sale...* (Butler 1999). Protagonistii lui Hegel nu își pot depăși limitele și, chiar dacă intră în scenă înarmați cu un nou set de *insight*-uri ontologice, își ratează rolurile. Scenografia este orchestrată de către o matrice a puterii care rămâne dezarticulată dacă noi continuăm să presupunem că materialitatea lucrurilor și constructivismul sunt noțiuni opuse.

Pentru a depăși această deconcertantă controversă privind determinismul dintre sex și gen, unele gânditoare feministe au adoptat teoria lui Foucault asupra corpului și sexualității. În primul volum din *Istoria Sexualității*, acesta dezvoltă o teză anti-esențialistă cu privire la natura sexualității omenești, contestând nu doar caracterul înnăscut al trăsăturilor de gen ci și ideea că modul în care percepem și ne asumăm condiția sexuală ar fi ingenuu, neintermediat de factorul cultural. În viziunea lui Foucault categoria sex nu este decât un construct de idei menit să controleze corpul real, să aibă un ascendent asupra sa și argumentează că așa zisul sex „natural” este o deghizare, un artefact cultural: *Noțiunea de sex este fundamental reversibilă și face posibilă răsturnarea reprezentărilor asupra relațiilor de putere din câmpul sexual.* (Foucault 1978). Filosoful obiectează că sexualitatea este greșit percepută ca o forță arbitrară și incontrollabilă a naturii căreia puterea i se opune, pe care o constrânge sau o reprimă. Mai degrabă ea trebuie înțeleasă ca un fenomen determinat prin prisma raporturilor de putere. Este un construct mental cu o ereditate istorică încărcată. Contrar paradigmei freudiene în care sexualitatea este concepută ca un dat natural

¹ Wolstenholme Elmy (1833-1918), sufragistă și radicală politică, o figură controversată a mișcării femeilor datorită vieții sale nonconformiste. La sfârșitul secolului XIX s-a lansat în dezbateri aprinse cu privire la sexualitatea feminină și căsătorie, insistând asupra emoției psihologice dintre cele două sexe.

implacabil, în viziunea lui Foucault, noi nu avem acces la forme genuine de instinctualitate ci la compuși intermediari, la prelucări ale instinctului prin site conceptuale, noi nu ne manifestăm instinctele *per se*, ci le modelăm prin reprezentare. Concepția creează percepția și nu invers.

CONCLUZII

Anumite cutume și conveniențe sociale perpetuează în continuare, în societatea contemporană românească, dicriminări de gen. Mentalitățile comune sunt greu de dislocat pentru că se întemeiază pe tradiții seculare misogine fie ele legitimate prin simțul comun sau pe cale academică, prin repere laice sau religioase. Educația sexistă se reiterează cu fiecare nouă generație în primul rând datorită unei inerții culturale care face ca exponenții unei societăți să își revizuiască lent și cu dificultate anumite concepții despre predestinarea celor două sexe și despre vocațiile, manifestările și trăsăturile specific masculine, respectiv feminine. Artefacul rolurilor de gen se reproduce prin mentalități reziduale și prin focare de prejudecată care nu pot fi neutralizate decât prin educație civică și prin politici publice menite să asigure egalitatea de șanse între bărbați și femei.

BIBLIOGRAFIE

1. BONHEUR, ROSA, <http://www.amisderosabonheur.asso.fr/rubriques/qqqphotos.html>; ianuarie 2010.
2. BUTLER, JUDITH, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Thinking Gender, Routledge, London, New York, 1990/1999.
3. FOUCAULT, MICHEL, *The History of Sexuality*, Penguin Books, 1978.
4. MEYERDER ROSA, *Geschlecht und Kultur* (Sex and Culture), E. Diederichs, 1923.